

УДК 330.341.2

ФІНАНСОВА ІНТЕГРОВАНІСТЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ ВИХОДУ НА ПОСТКРИЗОВУ ТРАЄКТОРІЮ РОЗВИТКУ

*В. О. Корнівська, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічної теорії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

Проаналізовано актуальні тенденції широкого впровадження фінансової індустрії в систему звичайної життєдіяльності домогосподарств. Показано ризики зростання фінансової інтегрованості населення. Репрезентовано чинники формування суспільного консенсусу щодо розвитку фінансових ринків на основі забезпечення внеску фінансового сектору в посткризове відновлення та подолання його нейтральної позиції щодо кредитно-інвестиційного забезпечення економічної відбудови.

Ключові слова: *фінансова інтегрованість домогосподарств, демократизація фінансів, суспільний консенсус, посткризове відновлення.*

Постановка проблеми. Глобальна фінансово-економічна криза зумовила розвиток біфуркаційних тенденцій як на макро-, так і на мікрорівні національних економічних систем. Велика кількість економічних агентів різних економічних сфер та статусних груп зазнали серйозних фінансових втрат. У числі постраждалих від кризових тенденцій є і сектор домогосподарств. У середньому в розвинених країнах від 20 % (Германія) [1] до 47 % (Греція, Іспанія, Португалія) домогосподарств зазнали фінансових втрат у результаті кризи як у зв'язку із безпосередньою участю у фінансових операціях, так і через загальносистемні фінансові дисбаланси і реформування державної бюджетної та соціальної політики внаслідок кризи. Наприклад, необхідність підтримки грецького фінансового сектору спричинила прийняття плану економії, який передбачає зниження рівня мінімальної оплати праці на 22 %, а скорочення бюджетних робочих місць — на 150 тис. чоловік.

У сучасних умовах загострюється питання про оптимальний рівень участі населення в системі фінансових операцій, оскільки з цим пов'язані як ризики домогосподарств, так і загальносистемні ризики (недостатня фінансова спроможність домогосподарств, що взяли участь в іпотечних операціях, була одним із чинників, що став каталізатором сучасної глобальної кризи). Важливим є також усвідомлення допустимої глибини участі домогосподарств

у системі фінансових відносин у контексті актуального рівня їх фінансової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передкризовий етап розвитку фінансових ринків був пов'язаний із панівним у наукових колах аргументом щодо необхідності активного впровадження фінансової індустрії в систему звичайного повсякденного життя домогосподарств, адже участь у трансакціях на фондовому ринку дозволяє покращити рівень споживання. Існують дослідження, які доводять, що споживання втрачає приблизно 1,5–2 %, якщо домогосподарство не є учасником фондових операцій [2]. У той же час абсолютно очевидним є той факт, що додаткове двовідсоткове споживання внаслідок участі у фінансових операціях — це слабкий аргумент проти фінансових втрат, банкрутств, безробіття, втрати соціального статусу та життя, що в сучасних умовах стали поширюватись як результат глобальної фінансово-економічної та соціальної нестабільності.

Тим не менш і в сучасних умовах дослідження провідних фінансових інститутів, таких як Світовий банк, спрямовані на поширення ідеології активного включення населення у систему фінансових операцій, оскільки, як вважається, це може забезпечити поліпшення його сучасного та майбутнього добробуту. У цьому напрямі ведуться активні розробки, метою яких є широке впровадження фінансових послуг серед населення планети.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування чинників формування суспільного консенсусу щодо розвитку фінансових ринків на основі забезпечення внеску фінансового сектору в посткризове відновлення та подолання його нейтральної позиції щодо кредитно-інвестиційного забезпечення економічної відбудови.

Виклад основного матеріалу. У 2012 р. уперше на світовій науковій арені з'явилися консолідовані дані про фінансову інтегрованість населення планети, які є результатом досліджень Е. Деміргук-Кант та Л. Клаппер, — *The Global Financial Inclusion (Global Findex)* [3]. Цей звіт являє собою першу глобальну базу даних, яка складається з показників, що характеризують фінансову поведінку населення в 148 країнах, а саме: як населення зберігає, запозичує, здійснює платежі та управляє ризиками. Показники будуються за даними обстежень (інтерв'ю) більш ніж 150 000 репрезентативних і випадково обраних дорослих віком від 15 років і старше. Нові консолідовані дані дозволяють бачити загальну інтегрованість населення планети в систему фінансових операцій та визначити бар'єри на шляху більш глибокої інтеграції. Крім того, розбивка даних за окремими характеристиками дає змогу дослідникам і політикам виявляти групи населення, які виключені з офіційної фінансової системи, і краще розуміти, які характеристики особистості зумовлюють певні патерни фінансової поведінки.

Згідно із дослідженням [3] станом на початок 2012 р. половина населення планети не входила в систему фінансово-банківських операцій, не маючи банківського рахунка, — практично 2,5 млрд. Хоча принаймні 35 % з них повідомляють, що мають наміри скористатися банківськими послугами, але їм заважають бар'єри на шляху використання рахунків, які можуть бути усунені за допомогою державної політики. Серед причин, чому вони не відкривають банківські рахунки, найбільш часто респонденти називали брак грошей для того, аби їх покласти в банк (65 %). Також серед найбільш часто вказуваних бар'єрів є висока вартість обслуговування (25 %), фізична відстань (20 %), а також відсутність належних документів, хоча існують значні відмінності між регіонами та окремими характеристиками.

Загальні дані показують, що фінансова інтегрованість населення в розвинених країнах практично вдвічі перевищує фінансову інтегрованість у країнах, що розвиваються [3]: у розвинених країнах 89 % населення мають банківський рахунок, а в країнах, що розвиваються, — тільки 41 %. Дослідження дає таку аргументацію: поширеність фінансових послуг серед населення країни на 70 % обумовлюється рівнем розвитку та рівнем доходу на душу населення. У країнах, де показник ВВП на душу населення більше 15 000 дол., наявність банківського рахунка практично універсальна [3]. Ця теза є важливим аргументом, який доводить, що фінансові ринки розвиваються на підґрунті загальноекономічних процесів і в розвинених країнах з високим рівнем доходу фінансові ринки мають більше шансів для розвитку, і перш за все це стосується ресурсних джерел для зростання обсягів фінансових операцій.

Дані щодо механізмів використання банківських рахунків також підтверджують відмінності залежно від рівня розвитку країн. У країнах, що розвиваються, 10 % дорослих не користувалися своїм депозитним рахунком (не вносили та не знімали кошти) протягом останнього місяця; у країнах з високим рівнем доходів 2 % повідомили про це. Більшість власників рахунків у країнах, що розвиваються, оперують своїм рахунком через операторів відділення банку, тоді як у розвинених країнах — через банкомат (АТМ). Дебетові картки, чеки та електронні платежі також більш широко використовуються в країнах з високим рівнем доходу [3]. Отже, поширеність та асортимент фінансових послуг, якими користуються представники домогосподарств, на пряму залежать від рівня розвитку країни. Ця теза стосується також розгалуженості та складності фінансових потреб у суспільстві.

Про загальний рівень розвитку глобальної фінансової інтегрованості свідчать також дані щодо шляхів використання свого банківського рахунка. Загалом 26 % власників рахунків використовувати свої рахунки для отримання грошей або зарплатних платежів. Ця практика є найбільш поширеною

в країнах з високим рівнем доходу і відносно рідко зустрічається в Південній і Східній Азії та в країнах Тихого океану. У Європі та Центральній Азії, Латинській Америці і Карибському басейні найбільша кількість опитаних використовують свої рахунки для отримання заробітної плати, тоді як в Африці на південь від Сахари більшість опитаних повідомляли про використання свого рахунка для приймання платежів від членів родини, що проживають в інших країнах [3]. Цей факт свідчить про невисокий рівень фінансової інтеграції в секторі звичайного фінансового споживання населення, оскільки чверть опитаного населення використовує рахунки тільки в зарплатно-платіжних цілях.

Дані доповіді [3] доводять, що тільки 22 % опитаних використовували рахунки для цілей заощадження, при цьому 29 % опитаних, які роблять заощадження, не використовують для цього формальні фінансові установи. Крім того, у 55 країнах таких людей практично половина. Серед причин, чому не використовуються банківські рахунки для заощадження, частіше називають територіальну віддаленість банківської установи, великі витрати та «паперову тяганину». Серед індивідуальних причин, чому людина не може відкрити рахунок, у країнах Африки, Латинської Америки та країнах Карибського басейну звичайно називають відсутність достатньої кількості документів для відкриття, у Європі та країнах Центральної Азії — відсутність довіри до банківських установ.

Існує сильна кореляція між нерівністю у використанні банківських рахунків і загальною нерівністю в країні, яка визначається за допомогою коефіцієнта Джині (чим вища цифра — вища нерівність доходів). Так, у Швеції, яка має один із найнижчих коефіцієнтів Джині (25), рівень проникнення фінансових операцій у найбільш бідні верстви населення по суті такий самий, як у найзаможніших. У Парагваї, на іншому кінці спектра з коефіцієнтом Джині 52, є великий розрив у фінансовому проникненні: тільки 4 % дітей з найбільш бідних верств населення мають офіційний рахунок порівняно з 51 % у найбагатших родин. Кореляція між фінансовою інтегрованістю та економічною нерівністю (0.42) показує тісний взаємозв'язок, який зберігається в переважній більшості випадків [3].

У країнах, де рівень ВВП на душу населення менше ніж 2200 дол., кореляція між рівнем доходу та рівнем фінансової інтегрованості населення значно менше, ніж у країнах з вищим рівнем добробуту. Фахівці Світового банку порівнюють Китай та Бенін, де ВВП на душу населення практично однаковий — 560 дол., і доводять, що рівень фінансової інтегрованості населення в Китаї значно вищий (29 % мають банківський рахунок), ніж у Беніні (10 % мають банківський рахунок), що зумовлено впливом соціоінституційних чинників [3].

Загалом рівень фінансової інтегрованості в країнах, що розвиваються, ще невисокий, і очевидно, що фінансові інститути використовуватимуть фінансово-інституційні та соціальні технології для подальшого впровадження фінансової індустрії в глобальне соціогуманітарне середовище. Але загальний контекст цих процесів має базуватися на розумінні похідного характеру фінансових відносин від реальних економічних процесів; усвідомленні обмеженого, підпорядкованого циклічній логіці впливу фінансових ринків на загальноекономічні тенденції; об'єктивному оцінюванні інституційних реалій розвитку країн; використанні лозунгу «не нашкідь», оскільки широкий формат упровадження фінансової індустрії в повсякдення життя домогосподарств не тільки надає нові можливості у використанні фінансових ресурсів та фінансових інструментів, а й створює стратегічні соціоінституційні та економічні ризики, пов'язані з циклічною природою фінансів.

Нині фахівці наднаціональних фінансових інститутів здійснюють активні кроки щодо поширення фінансових послуг, причому кроки як теоретико-методологічного, так і практичного характеру. Так, автори доповіді Global Findex [3] вважають, що великим досягненням у розширенні фінансових послуг у країнах, що розвиваються, стали так звані «мобільні гроші» — нещодавнє введення, яке мало найбільший успіх у країнах Африки на південь від Сахари, де 16 % дорослих та 31 % з тих, хто має рахунки в банках, повідомляють про те, що протягом останніх 12 місяців використовували мобільний телефон, аби оплатити рахунки чи відправити та отримати гроші. Це дійсно велике досягнення, але слід розуміти, що фінансові операції з мобільного телефону створюють основу для формування ризикового стратегічного соціоінституційного простору в країнах упровадження. Мобільні операції входять у звичку, стають патерном поведінки, і на це підґрунтя достатньо легко «насяяти» фінансові операції ризикового, а іноді навіть шахрайського характеру, правильно оцінити які зможе тільки людина з високою фінансовою культурою.

Тому впровадження «мобільних грошей» у країнах Африки на сьогодні створює великі стратегічні ризики для домогосподарств через брак загально-го освітнього рівня та необхідної фінансової культури. На сьогодні в країнах Африки спостерігаються найнижчі показники розвитку людського капіталу (табл. 1). Але в представленому документі Global Findex, на жаль, не вказано жодних кроків, які необхідні для підвищення фінансової культури населення тих країн, де планується активний розвиток фінансових операцій у середовищі домогосподарств. Слід урахувати, що кожна чергова фінансова криза призводить до поглиблення розриву між рівнем доходів різних верств населення, збагачення багатого та зубожіння бідного населення: як повідомляє Міжнародна організація праці, на сьогодні 10 % населення планети володіє 90 % її активів.

Країни з низьким рівнем людського розвитку

Місце	Країна	ІЛР
143	Кенія	0,509
148	Ангола	0,486
150	Камерун	0,482
152	Танзанія	0,466
155	Сенегал	0,459
156	Нігерія	0,459
159	Мавританія	0,453
160	Лесото	0,450
161	Уганда	0,446
162	Того	0,435
164	Замбія	0,430
165	Джибуті	0,430
166	Руанда	0,429
167	Бенін	0,427
168	Гамбія	0,420
169	Судан	0,408
170	Кот-д'Івуар	0,400
173	Зімбабве	0,376
174	Ефіопія	0,363
175	Малі	0,359
176	Гвінея-Бісау	0,353
177	Еритрея	0,349
178	Гвінея	0,344
179	Центральноафриканська Республіка	0,343
180	Сьєрра-Леоне	0,336
181	Буркіна-Фасо	0,331
182	Ліберія	0,329
183	Чад	0,328
184	Мозамбік	0,322
185	Бурунді	0,316
186	Нігер	0,295
187	Конго, Демократична Республіка	0,286

Джерело: дані Світового банку [7].

Доклад про фінансову інтегрованість Global Findex є наріжним ще й тому, що дослідження проведено в сучасний транскризивий період і надає багато відповідей на питання щодо участі фінансових ринків у посткризовому відновленні. Так, тільки 9 % респондентів по всьому світу повідомили, що протягом останніх 12 місяців отримали кредит (14 % — у розвинених країнах та 8 % — у країнах, що розвиваються), половина з опитаних з розвинених країн мають кредитні картки (як заміну короткострокового кредиту), а в країнах,

що розвиваються, — тільки 7 %. 7 % дорослого населення в усьому світі мають іпотеки. Ця частка складає 24 % у країнах з високим рівнем доходу. Близько 11 % дорослого населення в країнах, що розвиваються, повідомляють про наявність заборгованості за кредитом для надзвичайних ситуацій або в медичних цілях. Тільки 17 % дорослого населення в країнах, що розвиваються, повідомляють, що особисто заплатили за медичну страховку. Ця частка складає всього 2 % у країнах з низьким рівнем доходу [3].

Отже, доступ до фінансових ресурсів у сучасних транскризових умовах має незначна частина населення планети, тоді як завдання посткризового відновлення роблять наріжним зростання попиту, і саме ресурси фінансових ринків могли б зробити важливі кроки до відродження кредитно-інвестиційних процесів. Але фінансові ринки нині працюють у циклічному, несамостійному режимі, заснованому на розвитку кредитування тільки на основі отриманої від центральних банків та урядів додаткової ліквідності. Так, ситуація в українській економіці підтверджує цю тезу: забезпечити зростання кредитування населення на 74 %, а не фінансових корпорацій — на 70 % у 2008 р., коли криза вже вирувала у світі, надали змогу не тільки внутрішні ресурси банківської системи, а й зростаючі кредити Національного банку України, які збільшилися відносно 2007 р. у 32 рази (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Рік	Темпи зростання кредитування населення, %	Темпи зростання кредитування нефінансових корпорацій (підприємств), %	Темпи зростання кредитів НБУ депозитним корпораціям, %
2006	229,9839395	151,3065857	176,0089686
2007	195,5694815	162,2873093	118,8535032
2008	174,8837974	170,3285523	3276,098607
2009	86,00969842	104,1810826	143,131257
2010	86,85580163	108,3826791	85,62726431
2011	96,03207118	114,8881849	
2012	94,13934455	102,4475932	

Джерело: розраховано на основі даних НБУ [8].

У той же час починаючи з 2009 р. різними річними темпами спостерігається падіння кредитування населення. Ця тенденція виявляється також по лінії суб'єктів малого та середнього бізнесу. І якщо на сьогодні 13 % кредитного портфеля окремо взятого системного банку України становлять кредити суб'єктам малого та середнього бізнесу, то ринкові тенденції свідчать про їх зменшення до 10 % найближчим часом [4]. При цьому в Україні вартість кредитних ресурсів є найбільшою серед європейських країн (табл. 3).

Відсоткові ставки за кредитами у європейських країнах

Країна	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Албанія	14,1	13	12,7	12,8	12,4
Хорватія	9,3	10,1	11,6	10,4	9,7
Естонія	6,5	8,5	9,4	7,8	6,1
Македонія	10,2	9,7	10,1	9,5	8,9
Молдова	18,8	21,1	20,5	16,4	14,4
Латвія	10,9	11,9	16,2	9,6	6,4
Італія	6,3	6,8	4,8	4	4,6
Бельгія	8,6	9,2	9,5		
Чехія	5,6	6,3	6	5,9	5,7
Норвегія	6,6	7,3	4,3		
Росія	10	12,2	15,3	10,8	8,5
Україна	13,9	17,5	20,9	15,9	15,9

Джерело: дані Світового банку [9].

Очевидно, що з метою посткризового відновлення та забезпечення усталеності розвитку сучасні фінансові ринки потребують переформатування. Основні принципи їх функціонування та механізми впливу на економіку як на макро-, так і на мікрорівні повинні бути трансформовані, адже сама система фінансових відносин у своєму внутрішньому просторі вміщує вбудовані механізми дестабілізації. Разом із тим сучасний етап розвитку глобального фінансово-економічного середовища пов'язаний із подальшим упровадженням фінансової індустрії (в її незмінному вигляді з її стандартними мотиваційними підходами) в економічному та соціогуманітарному просторі, про що, зокрема, свідчать системні теоретико-методологічні та емпіричні розробки та узагальнення аналітиків наднаціональних фінансових інститутів, зокрема Світового банку.

З другого боку, усе більше на поверхні економічних явищ актуалізується нейтральна позиція фінансових ринків щодо посткризового відновлення. Очевидними є тенденції до загострення циклічної природи фінансових ринків, яка виявляється, зокрема, в їх залежності від державної підтримки протягом спадної фази циклу. У цей період функціонування фінансово-банківських установ та здійснення ними кредитування залежать від фінансової підтримки держави. З посиленням державного вливання ліквідності у фінансово-банківські установи їх довгострокова ефективність знижується, так само як знижується і можливість до самостійного відновлення, зростають ризики, пов'язані з необхідністю постійного державного втручання з метою забезпечення стабільності фінансових систем.

Для подолання дестабілізуючого впливу фінансових ринків на реальний сектор економіки, по-перше, потрібно забезпечити рівні умови функціонування фінансових ринків та реального сектору економіки для вирівнювання дохідності та ризиків і формування паритетного конкурентного простору. По-друге, загальна логіка поширення фінансових відносин у середовищі домогосподарств має базуватися на чіткій послідовності та зумовленості: широке впровадження фінансових відносин у соціогуманітарне середовище домогосподарств можливе тільки в разі їх (фінансових відносин) загальноекономічної зумовленості та наявності високої фінансової культури населення для упередження зростання ризиків. Тільки за цих умов поширення фінансових відносин можлива справжня демократизація фінансів.

Для створення фінансово-інституційних основ посткризового відновлення необхідною є гармонізація взаємодії фінансових ринків та реального сектору економіки, що стає можливим лише в умовах паритетного розподілу економічних ефектів та відповідальності між державою, фінансовими ринками та споживачами фінансових послуг щодо розвитку фінансових відносин. Це означає, що держава через центральний банк країни відповідальна в межах своїх повноважень за підтримку стабільності національної грошової одиниці як основи формування фінансових відносин, створення законодавчої та інституційної основ розвитку фінансових ринків та захисту прав споживачів фінансових послуг. Фінансові ринки при цьому повинні виконувати свою специфічну роль щодо ефективного кредитно-інвестиційного перерозподілу фінансових ресурсів та демократизації фінансів. Споживачі фінансових послуг за цих умов мають бути, з одного боку, відповідальними користувачами, а з другого — постачальниками ресурсів для розвитку реальної економіки через кредитно-інвестиційні процеси в системі фінансових ринків.

Виконання всього спектра зазначених умов можливе тільки через реанімацію довіри між усіма суб'єктами фінансових відносин шляхом формування *суспільного консенсусу щодо розвитку фінансових ринків*.

Відправною точкою формування суспільного консенсусу щодо розвитку фінансових відносин є забезпечення внеску фінансового сектора в посткризове відновлення та подолання його нейтральної позиції щодо кредитно-інвестиційного забезпечення економічної відбудови.

Ідеться про реформування основ податкової політики щодо фінансово-банківських установ на основі виділення у фінансових операціях трансакцій, дія яких спрямована на розвиток реального сектору економіки (кредитування підприємств та населення; страхування; первісна емісія акцій та облігацій, що проводяться для збільшення капіталу та отримання додаткових інвестиційних коштів для розвитку компанії), та операцій, спрямованих на фінансовий

ринок (купівля-продаж на вторинному ринку цінних паперів, паїв або акцій колективних інвестиційних фондів, боргових цінних паперів та операції репо; операції з похідними фінансовими інструментами, а саме ф'ючерсами, опціонами, форвардами, свопами). Щодо останніх операцій, то з них пропонується стягувати податок на фінансові трансакції (за прикладом європейського фінансового простору) в розмірі до 0,1 % від загальної суми проведеної фінансової операції.

Зважаючи на те що активна державна підтримка системних фінансових установ в умовах нестабільності не тільки сприяє тенденціям фінансизації, а й укорінює циклічний характер фінансових ринків, необхідними є законодавчо-нормативні інновації щодо трансформації ролі центрального банку як кредитора останньої інстанції: ЦБ повинен створювати не тільки інституційні умови запобігання банкрутству фінансових установ, а й діючі механізми захисту вкладників та загалом захисту прав споживачів фінансово-банківських послуг. Це може стати підґрунтям реанімації довіри до фінансово-банківського простору в Україні, адже умови посткризового розвитку диктують наріжну необхідність використання ресурсів домогосподарств для відновлення інвестиційних процесів.

Важливим завданням є спрямування державної політики шляхом до соціалізації фінансів, яка включає:

- демократизацію фінансів;
- усвідомлення соціоінституційного підґрунтя розвитку фінансових відносин;
- урахування соціальних та соціоментальних ефектів від розвитку фінансових відносин, фінансових інструментів та ринків.

Демократизація означає розширення доступу населення до якісних та адекватних за ціною фінансово-банківських послуг, виключення банківського опортунізму та створення дійової системи захисту прав споживачів фінансових послуг.

Актуальним завданням у цьому контексті є недопущення прийняття поправок до чинного законодавства, на основі яких банківським установам дозволялося б змінювати відсоткові ставки за виданими кредитами протягом строку дії кредитного договору, що зараз активно лобюються представниками банківських кіл, які вже підготували відповідний проект закону [5]. У разі його прийняття ринок кредитування буде деформований, а нейтральна позиція фінансових ринків до посткризового відновлення буде не тільки вкорінена, а й набуде форми відкритого дестабілізуючого впливу на економічну ситуацію в Україні.

У контексті демократизації фінансів та впорядкування взаємовідносин кредиторів та їх клієнтів, зміцнення прав споживачів і збільшення обов'язків

кредиторів відносно своїх клієнтів необхідним є уведення принципу «*responsible lending*» (відповідальне кредитування), який нині активно впроваджується у європейському фінансово-інституційному просторі. Цей принцип закріплює зобов'язання кредитора надати вичерпні пояснення про стандартизовані кредити, які пропонуються споживачеві; зобов'язання кредитора перевірити кредитоспроможність клієнта, перш ніж пропонувати нові послуги або збільшення кредитів; додаткові вимоги, що стосуються надання клієнту інформації із баз даних кредитних історій, якщо вони є частиною відмови кредитора на кредит; права споживачів щодо виходу із кредитного договору протягом 14 днів без пояснення причин; вимоги до кредитора з інформування споживачів, якщо їх борги за договором споживчого кредиту будуть продані; вимоги до кредитних посередників розкривати інформацію про всі збори; право боржника на часткове дострокове погашення кредитів [6].

Висновки. Наріжною складовою державної політики в галузі соціалізації фінансів є формування фінансової культури населення за прикладом європейського та російського фінансово-інституційного простору шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на вирішення таких основних завдань: створення загальнодоступної і загальнозрозумілої системи інформування населення про можливості використання різних фінансових продуктів та послуг; популяризація серед населення знань про основи управління особистим бюджетом; популяризація серед населення знань про грамотне використання існуючих на ринку фінансових продуктів та послуг, оцінювання ризиків при їх використанні та ухваленні обґрунтованих рішень. Основною складовою фінансової культури населення має бути усвідомлення бюджетних обмежень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Tabea Bucher-Koenen and Michael Ziegelmeyer. Who lost the most? Financial literacy, cognitive abilities, and the financial crisis. Conference on «Household Finance and Consumption» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ecb.europa.eu/events/conferences/html/joint_ecb_lux.en.html.
2. Mankiw N. G. and Zeldes S. P. The Consumption of Stockholders and Nonstockholders // Journal of Financial Economics. — 1991. — № 29. — P. 97–112.
3. Asli Demirguc-Kunt Leora Klapper Measuring Financial Inclusion. The Global Findex Database [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2012/04/19/000158349_20120419083611/Rendered/PDF/WPS6025.pdf.
4. Мошенец Е. Взаимный интерес / Е. Мошенец // Инвест. газ. — 2012. — № 35. — С. 25.
5. Банки хотят поднимать фиксированные ставки по кредитам [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2012/11/11/869931.html>.

6. New consumer credit rules herald 'responsible lending culture' [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/money/blog/2011/feb/01/consumer-credit-rules-responsible-lending-culture>.
7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org>.
8. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
9. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/FR.INR.LEND>.

ФИНАНСОВАЯ ИНТЕГРИРОВАННОСТЬ ДОМОХОЗЯЙСТВ В КОНТЕКСТЕ ВЫХОДА НА ПОСТКРИЗИСНУЮ ТРАЕКТОРИЮ РАЗВИТИЯ

Корниевская В. О.

Проанализированы актуальные тенденции распространения финансовой индустрии в системе обычной жизнедеятельности домохозяйств. Показаны риски роста финансовой интегрированности населения. Представлены факторы формирования общественного консенсуса относительно развития финансовых рынков на основе обеспечения вклада финансового сектора в посткризисное восстановление и преодоление его нейтральной позиции в контексте кредитно-инвестиционного обеспечения экономического восстановления.

Ключевые слова: *финансовая интегрированность домохозяйств, демократизация финансов, общественный консенсус, посткризисное восстановление.*

FINANCIAL INTEGRATION OF HOUSEHOLDS IN THE CONTEXT OF THE ENTERING THE POST-CRISIS DEVELOPMENT TRAJECTORY

Korniv's'ka V. O.

The paper presents an analysis of current trends in the proliferation of the financial industry in the system of normal household life; shows the risks of increasing financial integration of the population; shows factors of social consensus concerning the development of the financial markets by providing contribution of the financial sector in the post-crisis recovery and overcome its neutral position in the context of the investment for economic recovery.

Key words: *financial integration of households, democratization of finance, social consensus, post-crisis recovery.*